

KÖZMŰVELŐDÉS.

Az erdélyi római kath. irodalmi társulat heti közlönye

Megjelenik minden szombaton. — A társulat minden rendű tagjai a lapot tagdíjaikért kapják. — Nemtagok részére előfizetési díj: egészévre 4 frt, félévre 2 frt, negyedévre 1 frt

Ugya lap szellemi részét illető cikkek, mint az előfizetésbenek a „Közművelődés“ szerkesztőségének Gyulafehérvárra a várba küldendők.

A Statusgyűlés.

Kedves szívességet velünk tenni i. t. olvasóinknak, midőn elhatároztuk, hogy daczára a tetemes költségeknek, a Statusgyűlés folyamata alatt, lapunkból naponkint, a fölmerülő szükségekhez mért terjedelmű rendkívüli kiadást fogunk rendezni.

Az első rendkívüli számunkat pedig semmi sem ékithetne méltóbban, mint püspök urunk ó nagy-méltóságának azon remek beszéde, melylyel a Statusgyűlést ma okt. 9 én reggel 10 órakor az összes tagok jelenlétében és zajos eijenzése között megnyitotta. Ime a kitünő beszéd teljes szövegében.

Mélyen tisztelt Statusgyűlés!

Szerencsésnek vallom magamat, hogy erdélyi püspökségem második évében az erdélyi kath. Status általam mélyen tisztelt képviselőit e teremben üdvözölhetem.

Teszem azt annál bensőbb örömmel, mennél nagyobb számban tisztelhetem itt a képviselőket, mennél hangosabban szól e nagy szám azon érdeklődés és törekvésről, melylyel az erdélyi kath. status nagynevű kath. őseinek áldott nyomdokain járni és egyháza szent érdekeit előmozdítani buzgolkodik.

A jelen statusgyűlés megtartását, ha legfelsőbb helyen elfogadott szabályaink azt nem is kívánnák, ohajtotta, sőt szükségessé tette azon nagyfontosságú körülmény, hogy a középiskolákról szóló XXX. törvény, mely az 1883—4. tanévben már életbe lé-

pett, kötelességünké teszi azon módzatokról gondoskodni, melyek szükségképen megállapítandók a végre, hogy kath. középiskoláink nemcsak a szentesített országos törvény követelményeinek, ha nem autonomikus állásunknak, történeti joga inkak s a catholicismus specialis érdekeinek és szükségleteinek is teljesen megfeleljenek.

A középiskolákról szóló törvénynek 41-ik cikke »az erdélyi részekben a kath. Status általa fentartott és vezetett középiskolákra vonatkozólag mindazon jogokat, melyeket eddig a kath. Status gyakorolt, érintetlenül hagyja.« Nagybecsű a törvénynek ezen határozata az erdélyi katolikusokra nézve, és én — vissza pillantva azon lelkes küzdelmekre és jóakaratu támogatásra, mely a törvény ezen igazságos határozatának megállapítását lehetévé tette, — azt hiszem, a mélyen tisztelt Statusgyűlés szives helyeslésével találkozom, midőn ősi Jogaink ezen nyílt elismeréséért és törvénybe iktatásáért valamint a Nagyméltóságú m. kir. belügy- és közoktatási Minister Uraknak szintugy mindazon országgyűlési képviselő Uraknak is, kik ama határozatnak érvényesítését gondos tanácsuk, munkásságuk és szavazatukkal előmozdították, az erdélyi kath. Statusnak legbensőbb háláját ezennél tiszteletteljesen kifejezem.

Nem tagadhatom ugyan, mélyen tisztelt Statusgyűlés! ohajtottam volna és a mennyiben tőlem kitelhetett, nyíltan törekedtem is arra, hogy az erdélyi kath. Statusnak az általa fentartott és vezetett középiskolákra vonatkozó jogai és hatásköre épen úgy részleteztessenek, a mint részletezve vannak a

törvényben a hittelekezetteknek jogai az általuk fentartott középiskolákra nézve. Ezen — nem teljesült óhajtnak jögosultságát igazolja az erdélyi részekben az egykoron ugynevezett négy recepta religio számára ugyanazon erdélyi törvényben biztosított Autonomia és igazolja az osztó igazságnak azon követelménye, hogy az alkotandó törvény a részletekben ugyanazon iránytadó biztosságot nyujtsa az Autonomiával bíró testületek egyikének úgy, mint a másikának.

Azonban ezen észrevétel mit sem akar levonni azon hála bensőségéből, melyet imént kifejezni szerencsés voltam. A földolog ki van viva. Jogaink a kath. középiskolákra ünnepeyles elismerést nyertek. A részletekre nézve az erdélyi kath. status, kezében a történelmi jogfolytonosság erejével mindig biztosan fogja álláspontját megtarthatni és azt a netán felmerülhető differentiák ellenében nemcsak bebizonyítani, hanem meg is védeni.

Kellő tiszteletben akarjuk és fogjuk valamint ő császári és apostoli királyi Felségének legfőbb kegyuri, úgy szintén a magyar királyi államkormányának a középiskolákra vonatkozó törvényes jogait tartani, és midőn a törvény keretén belől középiskoláink rendezéséhez, azok anyagi és szellemi érdekeinek fejlesztéséhez és biztosításához fogunk, tesszük és teendjük azt mindég azon, szem elől soha nem téveszhető czélből, hogy erdélyi kath. középiskoláink valamint eddig, úgy ezután is — és pedig lehetőleg folyton előrehaladó mértékben, a katolikus hitélet fejlesztői, a valódi tudomány terjesztői és a magyar állam és nemzet érdekeinek előmozdítói lehessenek.

Még egyszer és szívem mélyéből üdvözlöm a kath. statusgyűlésnek minden egyes tagját és tanácskozásainkra a mindenható ur Istennek termékenységét adó legszentebb kegyelmét és áldását lekérvén, az 1883-ki statusgyűlést ezennel megnyitottnak nyilvánitom.

II.

Az előértekezetlet.

Október 8-án, d. u. 5 órakor.

Hilibi Gál János curiai bíró, mint korelnök meleg szavakban üdvözlí és megnyitja az értekezetletet, fölhíván annak t. tagjait a tárgysorozat egyes pontjai fölött folytatandó behatóbb eszmecserére és esetleg indítványaik megtételére. Ezután azon kérdést intézi az előértekezetlethez, hogy most az előértekezetletből, vagy pedig a statusgyűlésből kívánja-e a dicsően uralkodó és bölcsen kor-

mányzó Szentatya XIII. Leo ő Szentsége iránti hódolatát távirati uton kifejezni?

Az előértekezetlet czélszerűbbnek és méltóbbnak találja ezt a statusgyűlésből megtenni.

H. Gál János korelnök most az előértekezetlet figyelmét a tárgysorozat első pontjára, vagyis az igazgatótanács jelentésére hívja föl és kérdi, hogy az előértekezetlet miképen kívánja azt a teljes gyűlésben tárgyalni?

Gecző János kir. táblai alelnök hivatkozva a statusgyűlés eddigi gyakorlatára, indítványozza, hogy 3 szakbizottság küldessék ki a körükbe utalandó részek tanulmányozása, jelentésök és esetleg indítványaik megtétele végett; és pedig: az I. bizottság az igazgatótanács tagjai, ügyvitel, hivatalos közlekedése, az egyházi ügyek, az alapok és alapítványok ügye, a nagymási és kolosmonostori uradalom, az alapok és uradalmak jogösszei, a statusgyűlési bizottságok működése és a kérvények ügye fölött; a II. bizottság az elemi és népiskolai ügy, a tanítói nyugdíjalap és a nagyzebeni Teréz-órvaház fölött; végül a III. bizottság a gymnaziumok, a tanárok nyugdíjalapja és a finóvöldék fölött fog tanácskozní és jelentést tenni.

Ezen indítvány egészben ugyan elfogadtatott, de nem csakélv élénkségű vitát idézett elő azon fölmerült pótdívitvány, hogy az 1883. évi középiskolai törvény életbe léptetése folytán szükségessé vált intézkedések iránt az igazgatótanács által beterjesztett határozati javaslat egy külön szakbizottsághoz utaltatnák. Az előértekezetlet azonban Bíró Béla előadó azon megjegyzése után, hogy ezen ügy főkép a III. bizottság körébe tartozik és annak elvonása és egy IV. bizottsághoz való utalása által a III. bizottság működése, ugyszólva tárgyalanná válnék, a pótdívitványt elelti.

H. Gál János korelnök kapcsolatosan az igazgatótanácsnak a középiskolákra vonatkozó határozati javaslatával felvilágosítást kér az előadótól, ha 1. a hat. javaslatban kíván-e határozottan mondva és keresztül vane-vive következetesen azon elv, hogy középiskolai oktatásunk vallás erkölcsi alapon nyugodjék? és 2. ha autonomikus jogaink meg vannak-e minden illetéktelen beavatkozás ellen védve?

Bíró Béla előadó megnyugtató választ ad, amennyiben biztosítja az értekezetletet, hogy a vallás erkölcsi irány a fegyelmi szabályzatban úgy a tanulókra, mint a tanárookra nézve keresztül van vive és autonomikus jogaink minden tekintetben meg vannak védve, a mennyiben az érettségi vizsgálatokon az igazgatótanácsal egyetértve a püspök által kinevezendő igazgató fog elnökölni, míg az állami igazgató hatásköre csak az ellenőrzésre fog szorítkozni.

Gál János korelnök szintén megnyugszik az előértekezetlet azon határozatán, hogy három bizottság küldessék ki, és hogy a középiskolákra vonatkozó hat. javaslat a 3-ik bizottsághoz utasitassék de egyszersmind indítványozza, hogy ezen bizottságnak utasítás adassék, mely szerint a jelzett javaslatot tanulmányozza, ha szükség vált oztassa és arról jelentést tegyen. —

Br. Apor Károly kir. tábl. elnök az indítványt nem pártolja, mert úgy véli, hogy a bizottság kezét nem kell megkötöni, mindnyájunknak, mint katolikusoknak egy és ugyanazon lévén elve, és mert azonkívül elveket felállítani vagy hibákat találni valamiben a mit nem ismerünk, nem helyes eljárás. Egyébiránt a 3 bizottság kiküldését elfogadja.

Moricz Gyula gymn. tanár a 3. bizottság kiküldéséről szóló indítványt szintén pártolja, csak arra kívánja az előértekezlet figyelmét felhívni, hogy lehetőleg oda kellene hatni, miszerint azon bizottságba, mely a tanárok ügyeiről fog jelentést és javaslatokat tenni, szakférfiak osztassanak be.

Bálinth Károly cz. kanonok főesperes erre megjegyzi, hogy ezen indítvány elfogadásának következménye az lenne, hogy a bizottságba kiküldendő tagok önkényt jelentkezzenek, mint szakférfiak, vagy pedig ha már kiküldettek és szerénységök tiltja magukat szakférfiaknak képzelni, önmagukról állítsák ki a Statusgyűlés színe előtt a szegénységi bizonyítványt, hogy ők nem értenek ahhoz tehát a biz. tagságot el nem fogadhatják.

Finály Henrik egyet. tanár helyesli azt, hogy a tanárok ügyéről referáló bizottságba lehetőleg tanári vagy a tanügygyel foglalkozó egyének osztassanak be, annál is inkább, mert az igazgatótanács ajánlata is ide irányul de megjegyzi, hogy a tanárokon kívül vannak még, kiket ezen ügy talán érzékenyebben érdekel, mint magokat a tanárokat, és ezek a szülők, miért is, ha ilyen egyének is bejutnának a kérdéses bizottságba, ezt ő nem tartaná a tanügyi kérdések helyes megoldására nézve hátrányosnak és károsnak. (Élénk helyeslés.)

H. Gál János korelnök resumálván a mondottakat enuncialja az eddigi határozatokat a bizottságokra nézve, de újból hangoztatja a vallás-erkölcsi alapon nyugvó nevelés elvének fontosságát és szükségét annak hogy az a hat. javaslatban határozott alakban is kifejezést nyerjen, mire

Bálinth Károly főesperes megjegyzi, hogy az egyház ő parancsát kell szívére kötni a tanulóknak úgy, mint a tanároknak, mert ő a legszebb elveknek is pusztá kimondásától semmi practicus eredményt nem vár.

H. Gál János korelnök kedélyesen reflektálván előtesszóló megjegyzésére, az előértekezlet figyelmét a tárgysorozat 3-ik pontjára, vagyis az elemi tanítói nyugdíj alap revisiójának ügyére hívja föl.

Biró Béla előadó világosan fölfejtván ezen ügynek jelen állását, hiányait és orvoslásra várakozó bajait, indítványozza, hogy ezen ügy a II. bizottsághoz oly utasítással tétessék át, hogy az az 1876. szabályzati szöveg értelmében tárgyalja azt, és tegye meg esetleges indítványát.

H. Gál János korelnök anomáliát lát abban, hogy tanítóink mindkét nyugdíjalapnak, az egyházi és államiak tagjai lenni köteleztessenek és így a községek mindkettőbe fizessék a kiszabott díjakat, mire

Dr. Éltés Károly kanonok kolozsvári plébános azon elvileg indító és megnyugtató megjegyzést teszi, hogy a

orsz. törvény értelmében csak azon erdélyi kath. tanítók lehetnek tagjai az egyházm. elemi nyugdíjalapnak, kik az erd. elemi iskolai tanulmányi alapból kapják fizetésüket vagy segélyezésüket és a nn. minister ur is csak ezeket mentette föl azon kötelezettség alól, hogy az áll. nyugdíjalapnak tagjai legyenek. a többiek azonban ezen törvény alatt állanak, és így nem kényszerítés. hanem önkénytes akarat folytán jöhet elő azon eset, hogy valamely tanító, ki fizetése vagy segélyezésénél fogva az egym. nyugdíjalapnak tagja az államinak is tagjává lesz.

Éltés Elek tanfelügyelő nem helyesli, hogy az előértekezlet letérve az ő szűk ösvényéről, már most kíván belebocsátkozni az ügyek részletes tárgyalásába. és kéri korelnököt úgy vezetni az értekezletet, hogy az az előkészítés medrén túl ne csapongjon.

H. Gál János korelnök megköszöni az utasítást ugyan, hogy mikép vezesse az értekezletet de nem fogadhatja el, mert némely részleteknek fölvetése és megbeszélése annak, hogy az érdemleges tárgyalás alkalmával minő irány követhessék az. vagy amaz kérdésben, főképen pedig felvilágosítása némely kételveknek, homályoknak sőt néha téves nézeteknek is, véleménye szerint az előértekezlet hatáskörébe tartoznak, sőt azt szükségesnek is tartja, mert ez az érdemleges tárgyalásnak egyöntetűséget és rendes menetet kölcsönöz.

Ezen kis élénk incidens után *H. Gál János* korelnök a tárgysorozat 4-ik pontját, vagyis az igazgatótanács megújításának kérdését tűzi ki megbeszélés tárgyául, és egvszersmind fölemlíti azon a hírlapiródalom terén is nyilvánított véleményét, hogy az igazgatótanács kolozsvárról a püspöki székhelyre, Kfehérvárra tétessék át, mire az előértekezlet figyelmét fölhívja.

Br. Apor Károly ezen kérdés fölött napi rendre kíván térni miután az a meghívóban a tárgysorozat közé föl sem vétetett.

Dr. Groisz Gusztáv egyet. tanár ezt annál inkább kéri, mert föltéve, hogy az igazgatótanács székhelye csakugyan még ezen Statusgyűlés alkalmával megváltoztatnák, ez semmi befolyást a megválasztandó tagokra nem gyakorolhatna: — a választás módozatára nézve pedig időnyeres céljából indítványozza, hogy a kisorsolás délelőtt, a választás pedig délután ejtessék meg. — Elfogadtatik.

Moricz Gyula tanár pártolja korelnök előterjesztését, mert abban a véleményben van, hogy egy olyan indítvány, mely az előértekezleten bejelentve nem volt, a Statusgyűlésen tárgyalás alá nem vehető.

H. Gál János korelnök ennek alapján felhívja az előértekezletet esetleges indítványok megtételére.

Dr. Farkas Lajos egyet. tanár megjegyzi, hogy nem annyira az előértekezleten be nem jelentett, hanem az elnökséghez a statusgyűlés előtt 3 héttel be nem terjesztett független indítványok nem képezhetik a Statusgyűlés határozatának tárgyát.

Gező János kir. tábl. alelnök Pócsa József nevében bejelenti ennek a kepekérdésre vonatkozó s már a múlt statusgyűlésen fölemlített indítványát!

Br. Apór Károly megjegyzi, hogy bárha ezen indítvány írásba nem adatott be, mindazáltal ajálja az értekezletnek, hogy azt, miután már a mult statusgyűlésen bejelentve volt, elfogadják. — Elfogadjatik.

H. Gál János korelnök fölkéri az előadó urat, hogy kérjé meg püspök ur ő nagyméltóságát mikor méltóztatik A „Veni Sancte“ megtartani és a gyűlést megnyitani. — Az előadó nemsokára visszatérvén jelenti, hogy a „Veni Sancte“ reggel 9, a gyűlés megnyitása 10 órakor lesz.

Ezzel az előértekezlet korelnök éljenzésével véget ért

III.

A Statusgyűlés megnyitása.

I-ő ülés okt. 9.

A fenzelzett napon reggel 9 órakor Püspök ur ő nagyméltósága az összes statusgyűlési tagok jelenlétében ünnepélyes „Veni-Sancte“-val egybekötött sz. Misét olvasott teljes segédlet mellett. — Pontban 10 órakor korelnök H. Gál János megjelenvén, azt az indítványt teszi, hogy II. Barts Ferencz nagyprépost ur elnöklete alatt egy ő tagu bizottság neveztessek ki, a végett, hogy püspök ő nmltoságot mint egyházi, és br. Jósika Lajos ő Excellentiáját, mint világi elnököt a gyűlésbe nódolatellenesen meghívják. —

Az 5 tagu bizottság ezen küldetésében eljárván ft. Barts Ferencz bizottsági elnök azon jelentést teszi, hogy a gyűlésen mindkét elnök személyesen meg fog jelenni. A gyűlés telkes éljenzéssel ezen jelentést tudomásul veszi. —

Par percz múlva erre püspök ur ő nmlga. br. Jósika Lajos világi elnök ő Excellentiájának kíséretében a tanácskozási teremben megjelenvén a gyűlés tagjai által telkes éljenzéssel fogadjatik és elfogadják elnöki székét.

A viharos éljenzés lecsillapultán Püspök-elnök ur ő nagyméltósága egy rövid, de classicus beszéddel nyitja meg a gyűlést, mint zajos éljenzés követett. (A beszédet egész terjedelmében lásd lapunk első helyén.)

Megnyitó beszéd után elnök ur ő Excellentiája hivatkozva a már eddig oly sikeres eredményt győztesre szokásra, fölmítja a Statusgyűlést, hogy mindenekelőtt a tagok igazolását ejtse meg, hogy így a Statusgyűlés magát constituálhassa. E célból egy szavazatszerű bizottság kiküldését hozza javaslatba és elnöki jóváhagyással élve, a bizottságba György István, Gergely Ignác, Gál Domokos, Krémer Sámuel és Kedves Tamás tagokat jelöli ki beválasztandóknak.

A Statusgyűlés az indítványt elfogadja és a kijelölt bizottsági tagokat éljenzéssel beválasztja.

Ezután elnök ur ő nagyméltósága a gyűlést egy negyed órára felfüggeszti s a bizottság megkezdí működését.

A kitűzött idő elteltével az igazoló bizottság előadója Gál Domokos az eljárásról jelentést tesz a Statusgyűlésnek, mely szerint meghívott összesen 204 tag, ebből egyházi 68, világi 136; megjelent összesen 133, ebből egyházi 57, világi 76.

Megjelentek pedig ezen jelentés szerint a következő tagok:

Gírsik János. Kremiczki Amade. Gidófalvy Géza. Horváth János. Pocsa József. Pál Gyula. Simai Gergely. Krémer Sámuel. Placsintár Dávid. Szigethi István. Dr. Groisz Gusztáv. Mikó Bálint. Züllich István. Br. Apór Károly. Geczó János. Sándor László. Szamosi János. Kedves Tamás. Madár Imre. Mikó Árpád. Lázár György. Mórincz Gyula. Éltés Elek. Szongott Kristóf. Fuchs Ferencz. Iucez József. Dr. Csiki Viktor. Cseh Lajos. Seethal Ferencz. Dörgö Albert. Hüttl Jozsef. Máriafi. Joseffi József. Künle József. Haller Rezső. Dr. Bánffy Zsigmond. Macskási Ferencz. Tangl József. Toroczky Sándor. Frits Albert. Groisz Károly. Boga Bálint. Kovács János. Szabó Dénes. Gál Domokos. Pekri Sándor. Gr. Bethlen Márk. Gr. Eszterházi János. Gr. Eszterházi Kálmán. Dr. Török Albert. Tompos Gergely. Soó Károly. Mayer József. Teleky József. Tolnay Reginald. Török Antal. Benel János. Török Bertalan. Béli Gergely. Páll Sándor. Br. Jósika Lajos. Br. Jósika Samu. Biasini Domokos. Fialy Henrik. Fülker Eick. Gál János. Kőnczei Miklós. Lukács László. Sebestyén Mihály. A nagy József. Ugron Gábor. Boér Béla. Betegh Ferencz. Mihály Ferencz. Dr. Kein Adolf. Dr. Farkas Lajos. Gróf Lázár Jenő. Gergely Ignác. Ferenczi Károly. Eröss Gáspár. Lőrincz Ferencz. Csákány Adeodát. Puskás Alajos. Weiss József. Bárany Lukács. Vincze István. Jung-Cseke Lajos. Bálint László. Murányi Kálmán. Buzás Mihály. László Polycarp. Karácson Márton. Rieger Gottfríd. Wéber Béla. Roszkosni Elek. Márkovich Jakab. Salzbaner János. Both Ferencz. Horváth Károly. György István. Imets Jákó. Molnár János. Bálint Károly. Piringer József. Rác István. Kovács Simon. Darvas János. Vargyasi Ferencz. Veszely Károly. Vajda Gyula. Möller Ede. András József. Kőncz István. Éltés Károly. Demeter Eudre. Bíró Béla. Barts Ferencz. Andrásy István. Ninger Ignác. Bakk Endre. Daniel Joachim. Nagy Imre. Beke Antal. Kardos Ignác. Kapatán Márton. Kolosy Antal. Fábián Sándor. Balog Elek. Dr. Tódor József. Dr. Szuchy Béla. Dr. Veress Ferencz. Dr. Sándorffy Nándor. Pál István. Avéd Jakab. Szentmiklós Jenő. Straubert Ödön. Gidófalvy Gergely. Tamási Áron.

Ezután az igazoló bizottság jelenti, hogy a gy.-sz.-miklósi hitközség helyett egyházi képviselőt választott és küldött a Statusgyűlésbe, mire nézve a határozatot a Statusgyűlésre bizza.

Ezen jelentés nem csekély érdekű vitát keltett, melynek eredménye az lön, hogy a Statusgyűlés ezen alkalommal Ferenczi K.-t, mint a nevezett község képviselőjét verificalja, de utasítja említett községet, hogy jövőre világi képviselőt válasszon és küldjön a Statusgyűlésbe! A részletekről és a gyűlés további folyamáról holnap számunk hoz bővebb tevilágosítást.

— Az 5—7 óráig megejtett igazgatótanácsi tagoknak választása alkalmával megválasztattak; Egyháziak Kardos Ignác 99. Kovács Ferencz 71. Bálinth Károly 52 szavazattal. Világiak: Mikó Bálinth 119. Fialy Henrik 118. Züllich István 78. Cseh Lajos 73 és Tamási Sándor 55 szavazattal.

Kiadja: Az erdélyi r. kath. irodalmi társulat. Felelős szerkesztő: Dr. TÓDOR JÓZSEF.
Szerkesztőtársak: BALOGH IGNACZ Dr. CSERNI BÉLA. FABIAN SÁNDOR STRAUBERT ÖDÖN.

Nyomatott a püsp. lyc. nyomda gyorssajtóján (Lovy B.nál) Gy.Fehérvárt.